

OBITELJ U HRVATSKOJ

Orisi društvenih i kulturnih promjena obitelji kao zajednice

doc. dr. sc. Ivan Šimović

SAŽETAK

Zaštita obitelji u hrvatskom pravnom poretku započinje s Ustavom Republike Hrvatske (dalje: Ustav) kao najvišim izvorom prava. Prema Ustavu „*obitelj je pod osobitom zaštitom države*“. Citirana odredba, iako općenita, vrlo je značajna. Njom se potvrđuje da je obitelj temeljna jedinica hrvatskog društva i da, kao takva, zaslužuje posebnu zaštitu države. Nadalje, ta odredba obvezuje zakonodavca, tijela vlasti i stručne službe da obitelji kao zajednici te njezinim pojedinim članovima osiguraju najviši mogući stupanj zaštite u svim društveno organiziranim djelatnostima poput zdravstva, obrazovanja, predškolskog odgoja, socijalne skrbi itd.¹

Ipak, prilikom tumačenja citirane odredbe Ustava i određivanja dosega iste, nailazi se na problem koji je vezan uz pitanje što pojam obitelji uopće podrazumijeva. Ni Ustav, niti Obiteljski zakon (dalje: ObZ²) kao najvažniji zakonski izvor obiteljskog prava, ne sadrže definiciju obitelji, tj. ne daju pravno određenje tog pojma.³ Razlog nalazimo u tome što je teško pravno odrediti pojam koji nije statičan jer je njegov sadržaj podložan različitom tumačenju, uslijed društvenih i kulturnih promjena koje vrijeme neminovno sa sobom nosi. Zbog navedenog, napredno ustavno i legalističko shvaćanje polazi od toga da „*obitelj čini skupina osoba koje su međusobno povezane srodstvom, brakom ili kojom drugom pravno relevantnom odrednicom i između kojih, sto-*

¹ Alinčić, M., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A.: *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, 3. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 2007., str. 7. – 9.

² Obiteljski zakon, *Narodne novine*, br. 103/15.

³ Zakonski izvori koji određuju pojam obitelji za potrebe specifičnog područja kojeg uređuju (npr. područja socijalne skrbi ili nasilja u obitelji) su Zakon o socijalnoj skrbi (*Narodne novine*, br. 157/13, 152/14 i 99/15.) i Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (*Narodne novine*, br. 137/09, 14/10 i 60/10.).

ga, postoje posebna zakonom utvrđena prava i obveze“.⁴ Na taj način pravna teorija i znanost potvrđuju značaj utjecaja društvenih i kulturnih promjena na pojam obitelji i njegov sadržaj, a samim time i na mogućnost pravne zaštite obitelji kao zajednice i osoba koje su tim pojmom obuhvaćene te predstavljaju njezine pojedine članove.

U Ustavu je određeno da se „*brak i pravni odnosi u braku, izvanbračnoj zajednici i obitelji uređuju zakonom*“, čime ustavotvorac daje uputu da se istaknute ustavne kategorije (brak, izvanbračna zajednica i obitelj) trebaju podrobnije urediti na zakonskoj razini.⁵ Zakonski izvor prava koji uređuje brak i izvanbračnu zajednicu žene i muškarca, ali i ostale institute obiteljskog prava kojima se reguliraju odnosi među članovima obitelji jest Obiteljski zakon. U suvremenom društvu, zbog sve veće zastupljenosti, pozornost privlači jedna od spomenutih ustavnih kategorija – izvanbračna zajednica. Izvanbračna zajednica predstavlja „*životnu zajednicu neudane žene i neoženjenog muškarca, koja traje najmanje tri godine, a kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete ili je nastavljena sklapanjem braka*“.⁶ Riječ je o vrsti neformalne heteroseksualne životne zajednice koja sve češće predstavlja alternativu institutu braka i, što je još zanimljivije, sve češće predstavlja temelj za zasnivanje obitelji. Izneseno stajalište, potvrđuju statistički podaci prema kojima je u 2011. godini u Republici Hrvatskoj čak 48.886 stanovnika starijih od 15 godina živjelo u izvanbračnoj zajednici⁷, dok je broj djece rođene izvan braka u Republici Hrvatskoj u stalnom porastu.⁸ Navedeni statistički podaci ukazuju na tijek društvenih i kulturnih promjena koje se odvijaju u zajednici, o kojima mora voditi računa i zakonodavac prilikom reguliranja pravnih učinaka navedene zajednice koja, kako je već prethodno istaknuto, sve češće predstavlja temelj za zasnivanje obitelji.⁹

⁴ Alinčić, M., *op. cit.*, bilj. 1., str. 7. – 9.; Bačić, A., *Komentar Ustava Republike Hrvatske*, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2002., str. 165. – 166.; Smerdel, B.: *Ustavno uređenje europske Hrvatske*, Narodne novine, Zagreb, 2013., str. 342.

⁵ Bačić, A., *op. cit.*, bilj. 4., str. 166.

⁶ Članak 11. ObZ.

⁷ Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva 2011., Stanovništvo staro 15 i više godina prema vrsti zajednice u kojoj osoba živi, starosti i spolu. Podaci dostupni na: http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_26/H01_01_26.html (stranica posjećena 10.2.2016.).

⁸ Tako se broj rođene djece izvan braka povećao s 9% u 2000. godini (3927 djece rođene izvan braka od ukupno 43.746 živorođene djece), na 16,1% u 2013. godini (6442 djece rođene izvan braka od ukupno 39.939 živorođene djece). Prema: Pekeč, M., Petrić, V., Donosi li 21. stoljeće promjene?, Državni zavod za statistiku, rad je dostupan na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriages_and_births_in_Croatia/hr#Porast_broja_C5.BEivoro.C4.91ene_djece_izvan_braka (stranica posjećena 10.2.2016.)

⁹ Vrlo je znakovito to što je zakonodavac u ObZ-u iz 2015. godine, po pravnim učincima (osobnim i imovinskim), u potpunosti izjednačio izvanbračnu zajednicu sa brakom i na taj

Treba primijetiti da je, na međunarodnoj razini, obitelj prepoznata kao temeljna jedinica društva te da kao takva uživa pravnu zaštitu u brojnim međunarodnim (globalnim i regionalnim) ugovorima koji su ujedno sastavni dio unutarnjeg pravnog poretka Republike Hrvatske.¹⁰ Tako je u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima obitelj određena kao „*prirodna i temeljna društvena jedinica koja ima pravo na zaštitu društva i države*“ dok je u preambuli Konvencije o pravima djeteta istaknuta iznimna važnost „*obitelji, kao temeljne jedinice društva i prirodne sredine za razvoj i dobrobit svih njezinih članova, osobito djece*“.¹¹ Na razini Europske unije „*obitelj uživa pravnu, gospodarsku i socijalnu zaštitu*“ koja joj je zajamčena Poveljom o temeljnim pravima Europske unije, dokumentom koji čini dio primarnog zakonodavstva Europske unije.¹²

Na zakonskoj razini, Obiteljski zakon predstavlja najvažniji izvor prava koji uređuje odnose među članovima obitelji, iz čega proizlazi da su subjekti obiteljskopravnog odnosa članovi obitelji, tj. fizičke osobe, a ne obiteljska zajednica u cjelini.¹³ Zbog navedenog, možemo govoriti o pravnoj zaštiti koja se odredbama ObZ-a pruža članovima obitelji. U tom smislu treba istaknuti načelo solidarnosti koje, kao temeljno načelo obiteljskog života, djeluje u funkciji zaštite članova obitelji i održavanja skladne obiteljske zajednice time što propisuje dužnost svih članova obitelji na uzajamno poštovanje i međusobno pomaganje.¹⁴

Navedeno načelo predstavlja temelj za uređenje niza važnih instituta obiteljskog prava, između ostalog i instituta osobnih prava i dužnosti bračnih drugova. Načelo solidarnosti prepoznaje se u osobnim pravima i dužnostima bračnih drugova u odredbi prema kojoj su „*bračni drugovi dužni jedan drugome biti vjerni, uzajamno se pomagati i uzdržavati, međusobno se poštovati te održavati skladne bračne i obiteljske odnose*“.¹⁵ Time zakonodavac ukazuje na važnost solidarnosti i vjernosti kao okosnice odnosa bračnih drugova, jer se na taj način povećavaju izgledi za bolje bračne odnose, a samim time i za postojanost obiteljske zajednice.

način unio još jednu novinu u hrvatski obiteljskopравни poredak.

¹⁰ Sukladno članku 134. Ustava.

¹¹ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, *Narodne novine* - Međunarodni ugovori, br. 12/1993.; Konvencija o pravima djeteta, *Narodne novine* - Međunarodni ugovori, br. 12/1993.

¹² Povelja o temeljnim pravima Europske unije, Službeni list Europske unije, 2007/C 303/01, tekst dostupan na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:12007P> (stranica posjećena 10.2.2016.)

¹³ Alinčić, M., *op. cit.*, bilj. 1., str. 7.

¹⁴ Obiteljski zakon, članak 4. stavak 1.

¹⁵ Obiteljski zakon, članak 31. stavak 2.

Upravo je postojanost i zaštita obitelji kao zajednice te prevencija i sanacija krize bračnih odnosa koja bi mogla rezultirati razvodom braka i prestankom obiteljske zajednice, krajnji cilj kojeg zakonodavac želi postići implementacijom načela solidarnosti u institute obiteljskog prava. S obzirom na to da je evidentno da zakonodavac i Crkva imaju komplementaran cilj, postavlja se pitanje mogućnosti poboljšanja suradnje i potpore u svrhu proklamiranja načela solidarnosti u obiteljskim odnosima, ali i pružanja podrške bračnim drugovima, roditeljima i obiteljima u krizi.

Doc. dr. sc. Ivan Šimović

Rođen 1984. godine u Zagrebu gdje je završio osnovnu i srednju školu (Športsku gimnaziju). Po završetku srednje škole, 2002. godine upisao studij prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U akademskoj godini 2003./2004., dobio Dekanovu nagradu te zbog postignutih rezultata u studiju postao stipendist Zaklade „Zlatko Crnić“. Diplomirao 2007. godine – diploma *cum laude*.

Po završetku studija, 2007. godine, zaposlio se na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu na radnom mjestu asistenta znanstvenog novaka na znanstvenoistraživačkom projektu „Europski sustav ljudskih prava i hrvatsko obiteljsko pravo“ (voditeljica: prof. dr. sc. Dubravka Hrabar). Iste godine upisao je Poslijediplomski doktorski studij iz građanskopravnih i obiteljskopravne znanosti na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. 2014. godine obranio je doktorsku disertaciju pod naslovom „Pravo djeteta na stanovanje“ (mentorica: prof. dr. sc. Aleksandra Korać Graovac) te stekao status višeg asistenta.

